

מסוק הקרב - מערכת נשק ייחודית בשדה המערכה

ההיסטוריה הצבאית משופעת בדוגמאות של פיתוחים טכנולוגיים מהפכניים, שהפעלתם הנכונה חייבה חשיבה חדשה ומסגרות חדשות. לחצ - בשל שמרנותו של הממסד הצבאי - משתלבים בתחילה הפיתוחים המהפכניים בתוך מסגרות קיימות, ובשל כך אין הם מעוצלים במידה האופטימלית. המסוק הוא דוגמה לפיתוח כזה, ומאמר זה מציע דרך לניצול מושכל יותר שלו.

אהוד עילם

ציוני הדרך של מסוק הקרב

מסוק הקרב הוא מערכת נשק חדשה יחסית, שצמחה רק לאחר מלחמת העולם השנייה. רעיונות לבניית מסוקים העלה כבר לאונרדו דה־וינצי במאה ה־16, אך רק במלחמת העולם השנייה החלו להשתמש במסוקים במסגרת הצבא האמריקני. הניסיונות הראשונים לבניית מסוק חמוש על בסיס מסוק קיים נעשו על־ידי הצרפתים במלחמה באלג'יר. במסגרת ניסיונות אלה חומשו המסוקים ברקטות ובמקלעים ואף בטיילי SS-11¹. האמריקנים ניסו לייצר מסוק חמוש באמצעות הרכבתם של מקלעים ושל רקטות על מסוקי "בל" מדגם "סו".

מוסמך בהיסטוריה צבאית
מאוניברסיטת תל־אביב

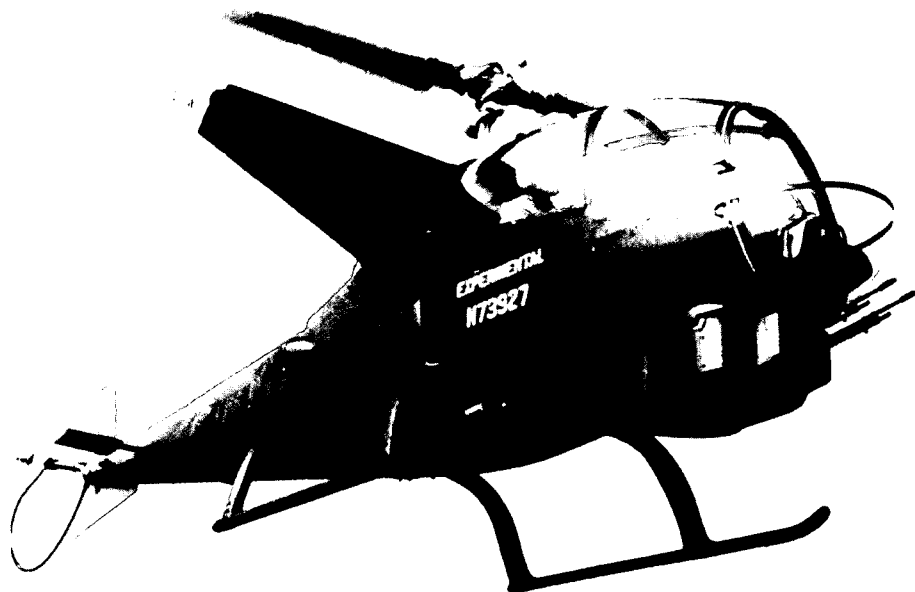

פריצת הדרך הייתה במלחמת וייטנאם בשנות ה־60. תחילה צוידו מסוקי ה"בל-205" במקלעים, ברקטות ובמטולי רימונים, כדי שיוכלו להעניק סיוע קרוב לכוחות מוטסים, אך מסוק הקרב האמיתי הראשון היה ה"קובר" (AH-1). במקביל פותחו גם מסוקים כמו "גאזל" הצרפתי וכן SA-342 ו"מי-24" מתוצרת בריה"מ. בשנות ה־80 נכנס מסוק ה"אפאצ'י" (AH-64) לשירות בצבא ארצות־הברית. בשנות ה־90 הצטרפו ה"טייגר" הצרפתי־גרמני וה"קאמוב" (KA-50) הרוסי וכן דגמים נוספים.

ההגדרה של מסוק הקרב

ישנם כמה סוגים של מסוקי קרב, ובספרות המקצועית הם מוזכרים בתור "ספינות תותחים", מסוקי תקיפה או מסוקים נ"ט. לדעתי, כל אלה הם למעשה מסוקי קרב, וכך יש לכנות

מסוק "בל 207" (Sioux Scout)

טס לראשונה בשנת 1963 כאב טיפוס של ה"קובר" (Huey Cobra) ובו מושבים לטייס ולמקלען

אותם. הכינויים השונים למסוקי הקרב אינם אלא חיקוי למה שקורה בתחום מטוסי הקרב, שם נהוג להבחין בין מטוסי תקיפה למטוסי יירוט. אך מטוסים רבים, דוגמת ה"אף-16", הם ורסטיליים וכך גם מסוקי הקרב. מגוון אמצעי הלחימה שנושא מסוק הקרב וכושר התמרון שלו מקנים לו יכולת אוויר-קרקע ואוויר-אוויר – במיוחד נגד מסוקים אחרים, אך גם נגד מטוסים. למשל, על מסוקי ה"אפאצ'י" וה"קובר" ניתן להתקין טילי אוויר-אוויר. בשל רב-גוניותו של המסוק ניתן לכנותו "מסוק קרב-תקיפה", אבל די יהיה בכינוי מסוק קרב, הכולל בתוכו משימות החורגות מהמונח תקיפה, כגון יירוט מסוקים, סיור, מודיעין ובמקרים חריגים גם חילוץ, כפי שנעשה בווייטנאם או במבצע נועימה.²

מסוקי הקרב נחלקים למסוקים קלים ולמסוקים כבדים. וטילים לירי חזיתי – כמו במסוקי קרב. גם הטווח – ובמיוחד

כושר החדירה של החימוש – מבדילים, למשל, בין ה"מי-24" ל"סעור" ובין "בלקהוק" אחד למשנהו.

ראוי לציין כי האפשרות לאייש את התא האחורי ב"דיפנדר" וב"גאזל" הופכת אותם למסוקי סער-קרב קלים, ובכך

מגוון אמצעי הלחימה שנושא מסוק הקרב וכושר התמרון שלו מקנים לו יכולת אוויר-קרקע ואוויר-אוויר – במיוחד נגד מסוקים אחרים, אך גם נגד מטוסים

ה"דיפנדר" וה"גאזל" הם, למשל, מסוקי קרב קלים, שיש להם גרסאות לא חמושות (כמסוקי סיור ופיקוד) ואף אורחיות, בעוד שה"אפאצ'י" וה"טייגר" הם דוגמאות למסוקי קרב כבדים, ואפשר שבעתיד אף יכנו אותם מסוקי מערכה. ה"קובר" הוא מסוק קרב בינוני – כמובן מבחינת ההגדרה ולא מבחינת הביצועים. ההבדלים בין המסוקים השונים באים לידי ביטוי במיגון, בשרידות, במשקל, בפרופיל, ביכולת הטכנולוגית הכוללת, ביכולת לראיית לילה, בסוגי החימוש וברמת החימוש, באופן הנחיית הטילים, במהירות, בכושר תמרון, ביכולת לנהל לוחמה אלקטרונית ובמגוון של פרמטרים נוספים. קטיגוריה נוספת היא מסוק הסער-קרב. מדובר במסוק בעל תא פנימי, המיועד לשאת מספר לוחמים, ואשר יש לו מנשאי חימוש. ה"מי-24", למשל, מצויד במנשאי חימוש, אבל במקור הוא תוכנן כנושא גייסות. מסוקי סער נוספים הם "בלקהוק", "לינקס" ו"מי-8". אומנם יש הבדלים משמעותיים בין מסוקים אלה בכל הנוגע ליכולותיהם בתחום הקיבולת, המיגון, כושר התמרון, עוצמת האש וכו', אבל כולם משתייכים לאותה קטיגוריה. יחד עם זאת יש להפריד בין מסוק סער חמוש, המצויד במקלע בלבד להגנה עצמית מהאגף למסוק סער-קרב, שעליו יש מנשאי חימוש עם רקטות

המסוק מוכן, צריך רק להשיג מנוע מתאים....

הם נבדלים ממסוקי קרב קלים רגילים. אגב, במלחמת יום הכיפורים השליכו מסוקי "מי-8" מצריים פצצות נפלים על ראש הגשר בתעלה,³ אבל עובדה זו לא הפכה אותם למסוקי הפצה.

מסוקי הסער-קרב הראשונים של חיל האוויר הישראלי היו מתוצרת בית – מסוקי "בל 205" שעליהם הותקנו תותחי 30 מ"מ וכורות רקטות.⁴ ייתכן שגם במלחמת יום הכיפורים הותקנו טילים נ"ט אמריקניים על מסוקים של חיל האוויר הישראלי.⁵ מסוקי הקרב עצמם הגיעו רק לאחר מלחמת יום הכיפורים, כלקח ישיר מאותה מלחמה.⁶ היו אלו ה"קוברות", שנחתו בקיץ 1975.⁷ בתחילת 1980 הוקמה גם טייסת של "דיפנדרים".⁸ בספטמבר 1990 הצטרפו לצה"ל שני מסוקי ה"אפאציי" הראשונים.⁹

האומנם הטנקים הם האויב העיקרי?

טנקים, רק"ם ורכב "רד" מצטיירים כולם כמטרות פוטנציאליות של מסוק הקרב ולעיתים אף בתור הסיבה לקיומו. במילים אחרות: לפי תפיסה זו מסוק הקרב הוא יצרן אש בלבד, כמו הארטילריה.¹⁰ בתחילתו הוא נועד לאזן את הנחיתות המספרית של נא"ט,¹¹ נחיתות שממנה סובל גם צה"ל – במיוחד בעת מתקפת פתע.¹² היה זה תפקיד הגנתי קלאסי של כלי זרז, זמין ובעל עוצמת אש, שיכול להגיש במהירות סיוע במרכז הכובד של מתקפה נגד נא"ט.¹³

החיסול הראשון של טנקים באמצעות מסוקי קרב היה בתחילת 1971 בלאוס באמצעות מסוקי "קוברת".¹⁴ מאוחר יותר תקפו "קוברות" איראניות כוחות שריון עיראקיים בתחילת מלחמת המפרץ הראשונה. הייתה זו הפעם הראשונה שבה נשלחו מסוקי קרב לבלום כוחות שריון במסגרת מלחמה קונונציונלית גדולה. במשך המלחמה פעלו האיראנים בהתאם לתורת הלחימה האמריקנית שגובשה בוויטנאם: חדירה לעומק בצמוד לקרקע ויציאה מאחורי מסתור.

גם העיראקים למדו לטוס נמוך ולהגיח לפתע, אם כי נהגו להשתמש במסוקי הקרב כארטילריה ניידת היורה מטווח רחוק. במלחמה זו הוכיח מסוק הקרב יכולת שרידות, כאשר השתמשו בו נכון.¹⁵ עם זאת דווח כי שני הצדדים איבדו בשנתיים הראשונות למלחמה יותר מ-100 מסוקי קרב מדגמים שונים.¹⁶ במלחמת פוקלנד ב-1982 הופעלו מסוקי קרב נגד מטרות שונות, כגון ארטילריה.¹⁷ במלחמה זו הפגינו ה"סקאוט" וה"גאזל" גמישות במגוון של משימות.

אולם ההוכחה הטובה ביותר לייעילותו של מסוק הקרב ניתנה במלחמת המפרץ השנייה ב-1991. כוח "נורמדי", שכלל שמונה מסוקי קרב "אפאציי", השמיד בלילה הראשון למלחמה (17 בינואר) תחנות מכ"ם עיראקיות להתראה מוקדמת, שעמדו בדרכם של עשרות מטוסי הקואליציה. לאחר מכן, בעת המערכה הקרקעית, היה ה"אפאציי" מעורב בהקמת ראש האוויר "קוברת" בעומק השטח העיראקי. מסוקי ה"אפאציי" גם השמידו טנקים ורק"ם. האמריקנים איבדו מסוק קרב כבד אחד ב"סופת מדבר", ושלושה מסוקים היו מעורבים בתאונה בעת "מגן מדבר".¹⁸

עם זאת הצליחו העיראקים – למרות ההפצצות הכבדות שספגו – לשמור על כ-300 מתוך 350 מסוקי הקרב והסער שלהם – בעיקר באמצעות הסוואה.¹⁹

הטייסים של מסוקי הקרב הישראליים רכשו את עיקר ניסיונם בלבנון. במלחמת לבנון השמידו מסוקי קרב ישראליים עשרות טנקים וכלי רכב משוריינים של צבא סוריה ואיבדו רק מסוק "קוברת" אחד.²⁰ יחד עם זאת יש להדגיש שהם לא נתקלו באש נ"מ יעילה מצד הסורים או הפלסטינים.²¹ גם הסורים שילבו מסוקי קרב במערכה, למשל יחד עם ארטילריה.²² אחד הלקחים שהפיקו הסורים מהמלחמה היה שמסוקי קרב יעילים בתקיפת מטרות – כגון שריון – על צירים.²³

בשנות ה-90 השתלבו מסוקי הקרב הישראליים בלחימה נגד גרילה. מסוק "אפאציי" חיסל ראשי גרילה כמוסאווי מהחיזבאללה באמצע פברואר 1992 וחוסאם אל-אמין מאמל בשלהי אוגוסט 1998. מסוקי קרב ישראלים גם נטלו חלק משמעותי במבצע "דין וחשבון" בשלהי יולי 1993 ובמבצע "ענבי זעם" באפריל 1996. מסוק "אפאציי" הצליח ב"ענבי זעם" לפגוע בדיוק רב במטה החיזבאללה באמצעות טיל. החלוקה בשטח בין ה"אפאציי" ל"קוברת" הייתה לפי גזרות לחימה ולא לפי משימות.²⁴

בשנים האחרונות הופעלו מסוקי הקרב בלבנון כדי לתקוף ארטילריה ולסייע לכוחות הקרקע ברצועת הביטחון ומחוצה לה, במוצבים ובשטח. הניסיון שנצבר היה חשוב, אם כי מוגבל בשל אופי הלחימה בלבנון. כמו באפגניסטן,²⁵ בוויטנאם ובאלג'יר הייתה הלחימה בלבנון נגד לוחמי גרילה. יחד עם זאת – כפי שכבר צוין – האיראנים יישמו במלחמה נגד צבא סדיר טקטיקות-מסוקים שהפעילו האמריקנים נגד גרילה בוויטנאם, ואילו הלחימה בלבנון תורמת לאימון טייסי המסוקים של חיל האוויר הישראלי בטקטיקות נגד נק"ל ונגד טילי כתף הן ביום והן בלילה. אלה הם איומים הצפויים גם במלחמה קונונציונלית, אם כי בכמות ובאיכות שונות לחלוטין.

המבצעים הגדולים בלבנון גם תירגלו את טייסות מסוקי הקרב בתנאים הדומים למלחמה: קריאה למילואים, פריסה מהירה למנחתים קדמיים, שלעיתים הם מאולתרים, קצב גבוה של גיחות מבצעיות, תקיפות בהזנקה, משימות גמישות, ירי אש חיה נגד מטרות אמיתיות וכו'.²⁶ צוותי הקרקע בשטח גם היו צריכים להכשיר, לתדלק ולחמש את מסוקי הקרב כאילו מדובר היה במלחמה קונונציונלית. נוסף על כך למדו הטייסים להכיר גזרות בלבנון, שבהן הם עשויים להילחם או לטוס (בדרך לגזרות אחרות) בעת מלחמה קונונציונלית. הכרת תנאי השטח תוך זיהוי נקודות ציון ומחסות טובים מסייעת מאוד לטייס של מסוק קרב.²⁷ מצד שני עלולים הטייסים להסתגל למצב כזה של פעילות בטי"ש, שאינה כוללת מרכיבים קריטיים של מלחמה קונונציונלית.

למעשה, מאז מלחמת לבנון לא נלחמו מסוקי קרב ישראליים בשריון ערבי. אולם אם וכאשר תפרוץ מלחמה קונונציונלית, הרי בעוד שמטוסים יתמודדו נגד מטוסים, נגד אש נ"מ ונגד טק"ק, הרי מסוקי הקרב יתמודדו נגד כוחות הקרקע הערביים.

19. Amos Gilboa, "The Iraqi Armed Forces", **The Middle East Military Balance 1992-1993**, Tel-Aviv University, P. 154
20. כהן, שם, עמ' 633; ראו גם אריה אבנרי, **המהלומה, רביבים**, 1983, עמ' 96-95
21. ראו: Richard A. Gabriel, **Operation Peace for Galilee**, Hill And Wang, New-York, 1984, PP. 212-213
22. מצטט טלאס, **הפלישה הישראלית ללבנון**, מערכות, תל-אביב, 1988, עמ' 212
23. טלאס, עמ' 487. ראו גם זאב שיף ואהוד יערי, **מלחמת שולל**, שוקן, ירושלים ותל-אביב, 1984, עמ' 195, 211. על ההשפעה הפסיכולוגית של כך על כוח השריון הישראלי ראו אלישיב שמש, **בכוח התחבולה**, מערכות, תל-אביב, 1995, עמ' 36
24. **ביטאון חיל האוויר**, אפריל 1996, עמ' 24
25. ראו, למשל, את מאמרו של עדו הכט, "לוחמת מסוקים באפגניסטן", עמ' 8-15, **מערכות**, תל-אביב, מאי 1994
26. **ביטאון חיל האוויר**, אוגוסט 1993, עמ' 18
27. אליהם נ, "מסוק התקיפה ומשימות ההגנה", עמ' 6-9, **מערכות**, פברואר 1980, עמ' 9
28. ראו: ר"ה מילר, "עליונות אווירית בגובה הצמרות", **צקלון**, נובמבר 1979, עמ' 52-57, וכן תמיר אשל, "קרב אוויר במסוקים", **רומח**, אוקטובר 1987, עמ' 28-35; וכן:
E.J.Everett-Heath, G.M.Moss, A.W.Mowat and K.E.Reid, **Military Helicopters**, Brassey's, London, 1990, P.12
29. במלחמת לבנון דווח כי טיל "טאו" שנורה ממסוק "דיפנדר" ישראלי הפיל מסוק "גאזל" סורי. ראו:
Jon Hannan, "Decision Time", PP. 16-23, **Defence Helicopter World**, October-November 1989, P.18
30. על האימונים בחיל האוויר הישראלי של מסוקי קרב נגד מסוקי קרב ראו **ידיעות אחרונות**, 5 בפברואר 1999
31. שמואל גורדון, **קשתו של פאריס**, ספריית הפועלים, תל-אביב, 1997, עמ' 178-179, 186
32. במלחמת ששת הימים התמצץ מעל שדה התעופה אינשאס "סופר-מיסטר" ישראלי מאש נ"מ שפגעו במטען הפצצות שלו. ראו אוהד יונאי, **עליונות אווירית**, כתר, ירושלים, 1995, עמ' 191
33. ברכוכבא אמר כי מסוקי קרב נ"ט יישארו כגורם מסייע. משה ברכוכבא, **מרכבות הפלדה**, מערכות, תל-אביב, 1989, עמ' 419
34. ראו: ריצרד סימפסון, **מרוץ אל העתיד**, מערכות, תל-אביב, 1999, עמ' 172-179; ראו גם: פיטר אינג, "התפתחויות בקרב היבשה", עמ' 30-35, **מערכות**, מרס-אפריל 1995, עמ' 32. כמו כן ראו: ר"ד גריסט, "עתידו של המסוק החמוש", **מערכות**, מאי 1992, עמ' 40
35. ברוח "להניח על קרני הדילמה". ביה לידל הארט, **אסטרטגיה של גישה עקיפה**, מערכות, תל-אביב, 1980, עמ' 344
36. הצבא הסובייטי התייחס בשנות ה-70 אל מסוק הקרב כאל כלי לפעולה בעומק. ראו: יוסי הוכבאום, "האיום – מסוק תקיפה סובייטי", **מערכות**, מאי-יוני 1980, עמ' 33

להתייחס אליו לא כאל עוד אמצעי, אלא כאל כלי מערכתי של ממש. משמעות הדבר שהוא לא רק יסייע, יסתום פרוצות ומדי פעם יישלח לפשיטה מרהיבה (שגם כוחות אחרים יכולים לבצע), אלא ינצל את היתרונות שלו כמערכת נשק ייחודית ויילחם כפי שרק הוא יכול להילחם. קיימות מספר אפשרויות, ובשלב הראשון נראה לי שהדרך הנכונה ביותר לנצלו היא במתקפה בעומק. אבל זה יקרה רק אם יגובשו תורת לחימה ותורת בניין כוח חדשות, המתאימות לתכונותיו של מסוק הקרב.

הערות:

1. על חימוש מסוק עם רקטות ומקלעים ראה חגי חזקני, "מסוק התקיפה בצבאות העולם", עמ' 10-14, **מערכות**, פברואר 1980, עמ' 11. על חימוש מסוק בטילים ראה אלי אייל, "לוחמת מסוקים – עידן חדש בתורת הלחימה", עמ' 17-20, **ביטאון חיל האוויר**, מארס 1978, עמ' 17
2. על חילוץ מנועיימה של ארבעת חיילי גולני באמצעות מסוקי "קובר" ראו **במחנה**, 19 ביולי 1989, עמ' 10-11. יש לציין כי גנרל פוגלמן, מפקד חיל האוויר האמריקני, היה הראשון שחולץ באמצעות מסוק "קובר", **ביטאון חיל האוויר**, יוני 1996, עמ' 25
3. חיים הרצוג, **עם כלביא יקום**, עידנים, ירושלים, 1983, עמ' 222
4. אליעזר כהן וצבי לביא, **השמיים אינם הגבול**, מעריב, תל-אביב, 1990, עמ' 621
5. היתם אל איוב, "המאפיינים המהפכניים של המלחמה הערבית-ישראלית הרביעית", עמ' 28-36; עמנואל סיוון (עורך), **ערב וישראל – לקחים ערביים ממלחמת אוקטובר**, עם עובד, תל-אביב, 1974, עמ' 35. ראו גם אריה אבנרי, **שמיים בווערים**, ספריית המדים, עמ' 279; וכן: Mohamed Heikal, **The Road To Ramadan**, Collins, London, 1975, P.226
6. כהן, שם, עמ' 622, **מעריב**, 3 ביולי 1998, עמ' 16
7. שם, עמ' 621
8. **ביעף**, קיץ 1988, עמ' 53
9. **במחנה**, 19 בפברואר 1992, עמ' 13
10. בצבא הסובייטי נועדו מסוקי "מי-24" גם לסייע לארטילריה. ראו כריס בלאמי, **אל המלחמה האדום**, מערכות, תל-אביב, 1990, עמ' 202-203
11. ראו: Matthew Allen, **Military Helicopter Doctrines Of The Major Powers 1945-1992**, Greenwood Press, Conneticut, 1993, PP. 22-23, 26
12. אריאל לויטה, **הדוקטרינה הצבאית של ישראל: הגנה והתקפה**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 1988, עמ' 115
13. ראו: Erik Klippenberg, "New Weapons Technology and the Offence/Defence Balance", PP. 76-82, Christoph Bertram (Editor), **New Conventional Weapons And East-West Security**, The Macmillan Press, London, 1979, PP. 78-80
14. ג'. גאלבין, **היורדים לקרב**, מערכות, תל-אביב, 1972, עמ' 376
15. אנתוני קורדסמן ואברהם וגנר, **מלחמת איראן-עיראק**, מערכות, תל-אביב, 1998, עמ' 107, 123, 521-523
16. שלמה איליה, "מלחמת איראן-עיראק – לקחים, הערכות וסיכום ביניים", עמ' 14-25, **מערכות**, דצמבר 1982, עמ' 24
17. ג'וליאן תומפסון, **לא פיקניק**, מערכות, תל-אביב, 1992, עמ' 176
18. ראו: **Helicopter International**, may-june 1991, PP. 211-215

על תיאום, על שיתוף פעולה ועל מה שביניהם

מנגנון הקישור והתיאום הביטחוני, שהיה אבן יסוד במערכת היחסים שבין צה"ל למשטרה הפלסטינית בשנים 1994-1996, עם תחילת יישומו של הסכם אוסלו, נחלש והפך במידה רבה לבלתי רלוונטי במציאות של שנת 2000. נראה כי הגיע הזמן למנגנונים חדשים שיתאימו למציאות המשתנה

סא"ל יעקב מיכאל

הקדמה

ראשיתה של המשטרה הפלסטינית (מש"פ), של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים האחרים ולצידם מנגנוני הקישור והתיאום – במאי 1994, עם כניסתם של כוחות המש"פ לרצועת עזה וליריחו. במחצית השנייה של 1995 התרחב תחום פריסתה של המש"פ בעקבות יישומם של הסכמי אוסלו ב'.

במקביל – גם כן מכוח הסכם – הוקמו שלושה מנגנוני קישור ותיאום ישראלים, שנועדו לפעול מול מנגנונים פלסטיניים מקבילים. המנגנונים פעלו בנפרד זה מזה, וברוב המקרים ללא תיאום מוגדר ומובנה. שלושת המנגנונים הם:

א. מנגנון הקישור המודיעיני – שב"כ מול הביטחון המסכל והמודיעין הכללי.

ב. מנגנון הקישור הביטחוני / צבאי – צה"ל מול כוחות הבטחון הפלסטיניים, ובכלל זה משטרת ישראל מול המשטרה הפלסטינית הכחולה / האזרחית.

ג. מנגנון קישור אזרחי – המנהל האזרחי מול גורמים אזרחיים של הרשות הפלסטינית (רש"פ).

מתחילתו של התהליך – ובוודאי שבמהלכו – התעצבה "מערכת סבוכה"¹ של קשרי גומלין בין הצד הישראלי לצד הפלסטיני. המערכת הושפעה ומושפעת ממספר רב של משתנים, כמו גם מדפוסי האינטראקציה שביניהם, כאשר בהקשר זה "השלם גדול מסכום חלקיו". במערכת מתקיים סדר פנימי, לרוב סמוי,² וספק אם במערכת המושגים, הקיימת היום במערך הקישור והתיאום הביטחוני, נוכל להגדירו ולתארו, דהיינו להבינו.

במאמר אנסה לסקור את תהליך התפתחותו של מערך

הקישור והתיאום הביטחוני בצל האירועים מתוך מגמה לבחון את האבולוציה של קשרי הגומלין. מטרת הסקירה היא להבחין בין תיאום לבין שיתוף פעולה ולבחון את מידת הרלוונטיות של מערך הקישור והתיאום הביטחוני במתכונתו הנוכחית למציאות העכשווית. זאת מתוך הבנה כי באמצעות הגדרת ייעוד חדש ומטרות חדשות ניתן יהיה להפעיל את מערך הקישור והתיאום הביטחוני כגורם המשתתף בעיצוב המציאות. נראה כי "מישהו הזיז את הגבינה שלנו",³ ואנו עדיין במבוכ הישן, מכרסמים את שאריות הנתח שכבר איננו. נראה כי הגיעה העת לצאת מהמבוכ ולחפש אחר הנתח האחר.

נראה כי מערכת המושגים, שהייתה רלוונטית לתחילתו של התהליך המדיני והביטחוני בשנים 1994-1996, כבר איננה רלוונטית למציאות האחרת של היום. כל ניסיון לפרש את המציאות של היום באמצעות מערכת המושגים של אתמול נועד בהכרח לכישלון תפיסתי ותודעתי. בשל כשל בהמשגה אנו לא בהכרח מזהים ומבינים את מהותה של "המערכת הסבוכה" הזאת בכל מה שקשור למאפייניהם של יחסי הגומלין שבין צה"ל למש"פ, ולפיכך אנו נעדרים יכולת אמיתית להשפיע על עיצובה של המערכת, ונראה כי נצטרך להמשגה אחרת – חדשה – של המציאות.

תחילתו של התהליך

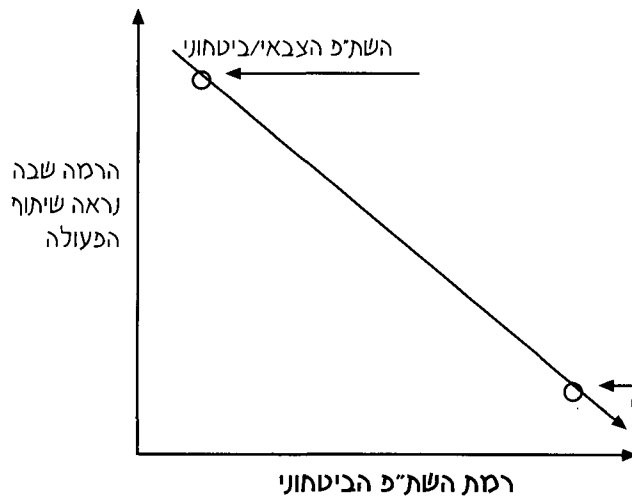
במאי 1994, עת נכנסו הכוחות הפלסטיניים לרצועת עזה וליריחו, היה מנגנון התיאום והקישור הישראלי-פלסטיני ל"מוציא ולמביא" בכל מה שקשור לאותה מציאות מתחדשת. חשיפתו של התהליך לציבור הפלסטיני, הישראלי והעולמי, לתקשורת הישראלית, הפלסטינית והעולמית, כמו גם הממד ההיסטורי/סנסציוני של התהליך העמידו את המנגנון ואת מפקדיו במוקד ההתעניינות. מנגנון התיאום הביטחוני הפלסטיני ומי שעמדו בראשו נהנו

אתראי משרד הקישור
והתיאום הפלסטיני

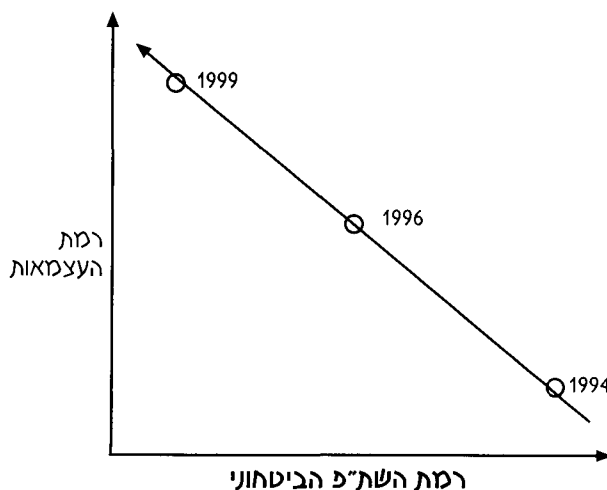

מהעין. החלקים הגלויים, הנראים לעין, של שיתוף הפעולה הצבאי (סיורים משותפים, תרגילים משותפים, מחסומים ופעילות בידוק ביטחונית) מעוררים אנטגוניזם וביקורת ברחוב הפלסטיני, המזהה פעילות כזאת כשיתוף פעולה מסוג נחות ובוגדני דוגמת שיתוף פעולה עם אויב. לפיכך ניתן להצביע על יחס הפוך, המתקיים בין המידה שבה נראה שיתוף הפעולה לבין הרמה בפועל של שיתוף הפעולה הביטחוני. ובמילים אחרות: ככל שמאפייניו של שיתוף הפעולה הביטחוני גלויים יותר, כך רמתו נמוכה יותר. מכאן ניתן להסיק כי כאשר לא רואים כלל שיתוף פעולה, הוא מתקיים, למעשה, ברמה הגבוהה ביותר – בתחום המודיעיני. במקביל לתהליך המתואר התפתח תהליך נוסף של זיקה בין

מידת ההזדקקות של המש"פ לצה"ל – או, במילים אחרות, העצמאות הפלסטינית להבנתם, כפי שהתפתחה על פני ציר הזמן – לבין רמתו של שיתוף הפעולה הצבאי. ככל שעצמאותם על פני ציר הזמן הלכה והתבססה תודעתית ומעשית, כך ירדה רמתו של שיתוף הפעולה הצבאי. מכאן ניתן להסיק ולנבא, כי ככל שהרשות הפלסטינית תהיה

מהיכרות אינטימית יחסית של הצד הישראלי ושאומו מעצם הסיטואציה עוצמה ומעמד, מה גם שמנגנון התיאום הביטחוני היה זה שסייע באופן המשמעותי ביותר להתארגנות הכוחות הפלסטיניים שהגיעו מהפזורה – בין אם בצורכי היומיום (החל ממנות מזון צה"ליות וכלה באהלים ובמבנים) – ובין אם בהיכרות עם מאפייני הפעילות והשטח, שהיו כה זרים ל"גולים", שזה מקרוב הגיעו לרצועת עזה וליריחו. מנגנון התיאום הביטחוני הפלסטיני היה תווד הכרחי וחוליה מקשרת בין כוחות המש"פ לצה"ל. בהעדרו לא יכול היה להתקיים קשר אמיתי ומשמעותי. המנגנון הפלסטיני גם היה אמון על הנחלת ההסכם לכוחות הפלסטיניים, שלא הכירו את כל רזיו ופרטיו. המנגנון ונציגיו

במשרדי התיאום והקישור המחוזיים והאחרים הפכו בעיני הפלסטינים ל"מוציאים ולמביאים" בכל שקשור להסכם. הם היו לסמכות הפירוש והפרשנות. ידע זה הפך למקור כוח ועוצמה וגם למקור מעמד ויוקרה. מעבר לכך, המנגנון הפלסטיני היה אמון על הקשר ועל הדיאלוג עם הצד הישראלי: הוא ניהל את ההידברות – ובחלק מהמקרים את המו"מ – הוא דאג לצורכי היומיום, טיפל בבעיות השוטפות, ולאחר תהליך קצר הפך לאבן יסוד במרכיבי הכוח של המש"פ.

ראש המנגנון, עמיד (תא"ל) זיאד אל-ארטש, נתפס בעיני פקודיו כמקור סמכות וכמפקד כריזמטי. הוא נהנה ממעמד ומיוקרה גם בשל קרבתו לערפאת וגם משום שנתפס כבעל השפעה על הצד הישראלי. בתחילתו של התהליך – ועוד לפני הפריסה מחדש

באיו"ש – רוכזו כל המוסדות הפלסטיניים בעזה וביריחו. כל תשומת הלב הפלסטינית מוקדה באזורים אלה, ולפיכך כל האירועים – קטנים כגדולים – הובאו לידיעת ערפאת והבכירים הפלסטינים. עצם מעורבותו של מנגנון התיאום הביטחוני הפלסטיני על שלוחותיו הפכה את המנגנון ואת מפקדיו לגורם משפיע, הנמצא בהכרח "בעין הסערה".

בשנתיים הראשונות של התהליך היה הצד הישראלי בחזקת היוזם. לצד המבוכה והבלבול בצד הפלסטיני וטרם הבשלתם של מאבקי הכוח הפנימיים בצד הפלסטיני (בין המנגנונים לבין עצמם ובין ה"חוץ" לבין ה"פנים") היה קל יותר לעצב דפוסי פעולה של שיתוף פעולה בין צה"ל לבין המש"פ. בהקשר זה ראוי להקפיד בהבחנה שבין תיאום לבין שיתוף פעולה. שיתוף פעולה הוא בהכרח רמה גבוהה ומורכבת יותר של יחסי גומלין בהשוואה לתיאום (ועל כך בהמשך).

בתקופה הראשונה של התהליך זכתה הרשי"פ לגיטימציה רחבה בציבוריות הפלסטינית, אך חודשים ספורים לאחר תחילתו של התהליך ניתן היה לזהות תהליך של התפכחות בציבור הפלסטיני, שאחד מביטוייו היה גם ביקורת גלויה על הרשי"פ. יחסו של הציבור הפלסטיני משפיע במובהק ובאופן ישיר על יכולתה כמו גם על נכונותה של המש"פ לקיים שיתוף פעולה גלוי עם צה"ל, להבדיל משיתוף פעולה מודיעיני, שלרוב סמוי